O’SMIRLIK DAVRIDA PSIXIK RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

Qobulova Sarniyoza
Andijon davlat pedagogika instituti
1-bosqich talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.19885109

Annotatsiya: Mazkur matnda o‘smirlik yoshining psixologik, fiziologik hamda ijtimoiy xususiyatlari keng yoritilgan. O‘smirlik davri 10–11 yoshdan 14–15 yoshgacha bo‘lgan rivojlanish bosqichi sifatida tavsiflanib, bu davrda shaxs hayotida keskin o‘zgarishlar yuz berishi ta’kidlanadi. Jinsiy yetilish jarayoni, organizmdagi biologik o‘zgarishlar hamda endokrin tizim faoliyatining kuchayishi o‘smirning jismoniy rivojlanishiga asos bo‘lishi ko‘rsatib o‘tilgan. Shuningdek, o‘smirlik davriga xos bo‘lgan psixologik holatlar — mustaqillikka intilish, o‘zini anglash, hissiy beqarorlik, tengdoshlar bilan muloqotning kuchayishi va kattalar bilan munosabatlardagi o‘zgarishlar tahlil qilingan. O‘smir shaxsining shakllanishida oila, maktab, ijtimoiy muhit hamda tengdoshlar ta’siri muhim omil ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: o‘smirlik davri, shaxs rivojlanishi, psixologik xususiyatlar, fiziologik o‘zgarishlar, jinsiy yetilish, o‘zini anglash, mustaqillikka intilish.

Аннотация: В данном тексте подробно освещены психологические, физиологические и социальные особенности подросткового возраста. Подростковый период характеризуется как этап развития, охватывающий возраст от 10–11 до 14–15 лет, в течение которого в жизни личности происходят значительные изменения. Отмечается, что процесс полового созревания, биологические изменения в организме, а также активизация деятельности эндокринной системы являются основой физического развития подростка. Кроме того, проанализированы психологические особенности, характерные для подросткового возраста: стремление к самостоятельности, формирование самосознания, эмоциональная неустойчивость, усиление общения со сверстниками и изменения во взаимоотношениях со взрослыми. Обосновано, что важными факторами формирования личности подростка являются семья, школа, социальная среда и влияние сверстников.

Ключевые слова: подростковый возраст, развитие личности, психологические особенности, физиологические изменения, половое созревание, самосознание, стремление к самостоятельности.

Abstract: This text comprehensively describes the psychological, physiological, and social characteristics of adolescence. Adolescence is defined as a developmental stage covering the ages of 10–11 to 14–15, during which significant changes occur in an individual’s life. It is emphasized that the process of puberty, biological changes in the body, and the increased activity of the endocrine system serve as the basis for adolescents’ physical development.

In addition, psychological characteristics typical of adolescence are analyzed, including the desire for independence, the development of self-awareness, emotional instability, increased communication with peers, and changes in relationships with adults. It is substantiated that family, school, social environment, and peer influence play an important role in the formation of an adolescent’s personality.

Keywords: adolescence, personality development, psychological characteristics, physiological changes, puberty, self-awareness, striving for independence.

O‘smirlik davri taxminan 10–11 yoshdan 14–15 yoshgacha bo‘lgan rivojlanish bosqichini qamrab oladi. Ko‘pchilik o‘quvchilarda o‘smirlik yoshiga o‘tish jarayoni odatda 5-sinfdan boshlanadi. «O‘smir endi bola ham emas, hali to‘liq katta ham emas» degan ta’rif ushbu davrning eng muhim xususiyatini ifodalaydi. Aynan shu yosh bosqichida o‘smir hayotida keskin o‘zgarishlar yuzaga keladi. Ushbu o‘zgarishlar, avvalo, fiziologik hamda psixologik rivojlanish jarayonlari bilan bog‘liqdir

O‘smirlik davrida yuz beradigan fiziologik o‘zgarishlar, avvalo, jinsiy yetilish jarayonining boshlanishi bilan chambarchas bog‘liqdir. Ushbu davrda organizmning barcha tizimlari faol rivojlanadi, tana a’zolari o‘sib, hujayra va to‘qimalar yangicha shakllanish bosqichiga kiradi. Bu jarayonlar, ayniqsa, endokrin tizim faoliyatining kuchayishi bilan izohlanadi

O‘smirlar ushbu davrda o‘zlarini kattalardek tutishga intiladilar. Ular o‘z imkoniyatlari, qobiliyatlari va shaxsiy fazilatlarini tengdoshlari hamda o‘qituvchilariga namoyish etishga harakat qiladilar. O‘smir shaxsining rivojlanish jarayonini o‘rganish orqali biologik va ijtimoiy omillarning shaxs kamolotiga qanday ta’sir ko‘rsatishini anglash mumkin. Bu bosqichda o‘smir bolalik davri bilan xayrlashgan bo‘lsa-da, hali kattalar hayotida mustahkam o‘rin egallab ulgurmagan bo‘ladi. Shu sababli o‘smirlik davri ko‘pincha “o‘tish davri”, “krizis davri” yoki “murakkab davr” sifatida tavsiflanadi.

Mazkur yosh bosqichida hissiy beqarorlik, keskin kayfiyat o‘zgarishlari, o‘jarlik, ta’sirchanlik va mustaqillikka kuchli intilish kuzatiladi. Biroq bu xususiyatlar faqat jinsiy yetilish bilan emas, balki o‘smir yashayotgan ijtimoiy muhit — oila, maktab, tengdoshlar jamoasi va kattalar bilan

munosabatlar bilan ham bog‘liqdir. Ijtimoiy sharoitlarning to‘g‘ri tashkil etilishi o‘smir xulq-atvoriga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

O‘smirlar taqlidchan bo‘lib, tashqi ta’sirlarga sezgirlik yuqori bo‘ladi. Ularda hali barqaror dunyoqarash to‘liq shakllanmaganligi sababli, atrofdagi insonlar xatti-harakatlarini tez o‘zlashtiradilar. Shu davrda mustaqil fikr paydo bo‘la boshlaydi, ammo bu fikrlar har doim ham yetarlicha asoslangan bo‘lavermaydi. Natijada ular kattalar maslahatiga qaramay, o‘z qarashlarini himoya qilishga intiladilar.

Bu davrda yetakchi faoliyat turlari — o‘qish, muloqot va mehnat faoliyatidir. O‘smirlar kattalar bilan teng munosabatda bo‘lishni istaydilar hamda ularga bildirilgan ishonchni yuqori qadrlaydilar. Do‘stona va tushunishga asoslangan tarbiya uslubi ijobiy natija bersa, haddan tashqari qat’iy yoki avtoritar munosabatlar qarshilik va ichki ziddiyatlarni keltirib chiqarishi mumkin.

Ta’lim jarayoni o‘smirning bilish faoliyatida muhim o‘rin tutadi. Bu davrda tafakkur, xotira, nutq va diqqat jadal rivojlanadi. O‘quvchilar bilimni yodlashdan ko‘ra, uning mazmunini tushunishga intila boshlaydilar. O‘smirlik bosqichidan boshlab nazariy tafakkur shakllanib, mantiqiy fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish qobiliyatlari rivojlanadi.

Intellektual rivojlanish jarayonida nutq boyligi kengayadi, og‘zaki va yozma nutq takomillashadi. O‘smirlar fikrni asoslab bayon qilish, mustaqil mulohaza yuritish hamda ijodiy yondashishga harakat qiladilar. Bilim olishga qiziqish ortib, kelajak kasbi va hayotiy maqsadlar bilan bog‘liq yangi motivlar shakllanadi.

Shuningdek, o‘smirlik davrida shaxsning o‘zini anglash darajasi sezilarli kengayadi. O‘smir o‘z faoliyatini nazorat qilish, mustaqil qaror qabul qilish hamda o‘zini boshqarishga intiladi. Shu sababli o‘smirlik davri psixik rivojlanishdagi eng muhim burilish bosqichlaridan biri hisoblanadi.

O‘smirlik davri — psixologik, biologik va ijtimoiy jihatdan murakkab transformatsiyalar davri bo‘lib, ushbu o‘zgarishlar o‘smirning shaxsiy rivojlanishida hal qiluvchi o‘ringa ega. Mazkur davrdagi psixik rivojlanishning asosiy xususiyatlari (abstrakt fikrlashning shakllanishi, emotsional beqarorlik, identitet izlanishi, tengdoshlarning kuchli ta’siri) o‘smirni deviant xulqqa nisbatan sezgir qiladi.Deviant xulq-atvorning shakllanishi ko‘p omilli bo‘lib, shaxsiy psixologik omillar, oilaviy muhit, maktab sharoiti, tengdoshlar guruhi va ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlar birgalikda ta’sir qiladi. O‘smirlik davridagi psixik rivojlanish qonuniyatlarini chuqur tushunish — deviant xulqning sabablari va mexanizmlarini aniqlashga, oldini olishga hamda samarali pedagogik-psixologik yordam ko‘rsatishga imkon beradi. Xulosa qilib aytganda, o‘smirlik davri shaxs rivojlanishining murakkab va mas’uliyatli bosqichi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. Prentice Hal
2. Davletshin M.G., Mavlonov M.M, To‘ychiyeva S.M. “Yosh va pedagogik psixologiya” T. TDPU, 2009 .
3. Do’stmuxamedova Sh.A., Tillashayxova X.A., Baykunusova G.Yu., Ziyavitdinova G.Z., «Yosh davrlari va pedagogik psixologiya» - Darslik Toshkent. Nizomiy nomidagi TDPU, 2021y.
4. Safayev N.S., Mirashirova N.A., Odilova N.G. “Umumiy psixologiya nazariyasi va amaliyoti”:– T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2013.
5. Nurullo o‘g‘li, A. A. (2023). SHARQ MUTAFAKKIRLARINING ASARLARIDA PSIXODIAGNOSTIKAGA DOIR QARASHLARI. ТАРАҚҚИЁТ, 13.
6. Vaxabova, O. G. (2024). GLOBALLASHUV SHAROITIDA AXBOROT MUHITINING YOSHLAR IJTIMOIY NORMALARI SHAKLLANISHIGA TA’SIRINING PSIXOLOGIK JIHATLARI. Современное образование (Узбекистан), (12 (145)), 46-51.
7. O’gilxon T, V. (2023). Axborot muhiti yoshlar ijtimoiy normalari shakllanishiga ta’sirini tadqiq etishning metodik jihatlari. Современное образование (Узбекистан), (11 (132)), 15-22.
8. Guljahon, A. (2026). INSON ONGINING TARAQQIYOTI VA ONGSIZLIK JARAYONLARINING PSIXOLOGIK MOHIYATI HAMDA ULARNING O ‘ZARO BOG ‘LIQLIGI. Ustozlar uchun, 93(4), 387-391.
9. Muhlisaxon, K. (2026). YOSH VA PEDAGOGIK PSIXOLOGIYA FANINING TADQIQOT SOHASI VA MUAMMOLARI. HOZIRGI KUNDAGI RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI YOSH BOLALAR PSIXIKASIGA TASIRI. Ustozlar uchun, 93(4), 372-379.